

Khajamin Lauluja | Maailmankirjat

Risto Niemi-Pyntäri

Kumpaan mieltä Omar Khajamissa ääneen vai merkitykseen? Merkitykseen mieltyneet eurooppalaiset ovat Khajamia lukiessaan luoneet pääasiassa omia merkityksiään ja mieltyneet niihin.

Viimeisin Kaijamiin liitetty illuusio on halu nähdä hänessä ensimmäinen islamilainen, joka on vapaamielinen kuin me eurooppalaiset. Khajam on jo useita vuosisatoja toiminut peilinä eurooppalaisille narsisteille – ja kun eurooppalaisesta romantiikasta lähtien runoilijat ovat huudahtaneet – “Omar Khajam on just niinku mä!”. Ongelma on se, että liian innokas samaistuminen summentaa kyvyn kuulla jotain todella outoa ja etäistä. Khajamin vapaamielisyyttä kiistämättä, on syytä epäillä, onko se samanlaista kuin meillä.

Syksyllä *ntamolta* ilmestyneessä kokoelmassa Kiamars Baghbani ja Leevi Lehto suomensivat uusiksi muinaisen Omar Khajamin runoja mahdollisimman tarkasti *robaii*-mittaan. Luovana rajoitteena oli ehdoton sääntö: ei koskaan enempää kuin kaksi lyhyttä tavua peräkkäin.

Käännöksissä on usein painotettu merkitystä, koska kirjallisuuden huippuja on ajateltu ensisijassa tiettyinä merkitysten huipentumina. Kauas Iranin keskiaikaan palautuva Khajam on saanut edustaa VIINI JA VIISAUS –osaston huippua. Leevi Lehto on Kiamars Baghbanin avustuksella siirtänyt huomion toisaalle: persialaisesta *robaii*-mitasta tulee haastava rajoite kielen virtuoosille. Ja onnistuminenkin on hieman toisenlaista kuin voisi olettaa.

Khajam (eng. Khayyam), persialaisrunoilija, brändättiin ja blandattiin viinin ylistäjäksi jo 1800 –luvulla. Mutta mitä oli viini v. 1000 aikoihin, kun alkoholia ei kemiallisena terminä vielä tunnettu? Virittäjänestettä. Esi-islamilaaisessa maailmassa viini taisi olla sallittu uskonnollisten nautintojen herättäjä.

Khajamin viini ei tee vain humalaiseksi, vaan toisaalta se tekee nauttijansa selväpäiseksi. > 83 >> *Khajam! päässä täysi lasti: nautitaas!*

kauniin kanssa armaimmasti: nauti taas!

kun päiväsi on lasketut ei mitään niistä jää

siispä pohdi sitä – siihen asti: hei, nautitaas!

Äännteellisesti mukavasta “nautitaas” ilmaisusta tuntuu tässä löytyvän mainot keinahdukset sovitettavaksi persialaiseen venyvään poljentoon. Aiemmin Khajamia ovat suomentaneet Otto Manninen ja Toivo Lyy. Uusi suomennos kuulostaa varsin perinteiseltä, vasta laulujen loppupuolella tulee irtiotta perinteestä. Khajamia ei ole todellakaan ole haluttu modernisoida Persian Tabermanniksi. **Lehdon “suuri strategia” on lyhyesti luonnehdittu seuraavassa: “olen halunnut päästää iranilaisen runon mitan suomen**

kielen perinteiden kimppuun”. Vanhahtava sanasto ja käännetyn sanajärjestyksen runollisuudet onkin asetettu palvelemaan *robaii*-mittaa. Runojen ääneen kuuleminen auttaa ymmärtämään millaisesta yrityksestä on kyse. Pelkkä lukeminen ei ainakaan minulle avannut näitä tavuihin sisältyviä laajennuksia.

Lehto mainitsee saatesanoissaan, että hänellä oli usein kuulokkeet korvilla kirjoittaessaan, sieltä alkukielistä Khaijam –luentaa. Ja sama menetelmä sopii myös lukijoille, runoja kannataa kuunnella luettuina.

Mohsen Emadin ja Leevi Lehdon kuuntelu antoi aavistuksen siitä, mistä on kyse: laajoja tavuja sopii hieman vielä venyttää. Perinteiseen runonlausuntaan kuulunut skanderaus, jambimitan tuomasta nousevan poljennon korostus, muuttuu vokaalien venyttämiseksi. Se on aivan luonnollista ja lauluista tuttua.

Ääninäytteessä edetään säe kerrallaan: persialaisen säkeen jälkeen tulee suomennos. Näin kuulija ei uppoa runon illuusioon, vaan säe kerralla näytetään kuinka suomennos tapahtuu. Eihän se aina keinu niin kuin alkuperäinen, mutta pyrkimys tulee hyvin selville. Tuossa luentänäytteessä on mukana myös ne kolme runoa joista minäkin pidin eniten.

Viini nautinnon antajana!

Khaijamia lukiessa voi epäillä, onko viinissä alkoholia. Kännäyksen ylistys alkaisi helpolla muuttua kiusallisen tutuksi, ja tuhatvuotinen vieraus ja toinen kulttuuri katoaisivat – mutta kyseessä ei ole Persian Bellman, joka siellä rallattelee. Ei, laulajan pää ei ole täynnä unohduksen juomaa, vaan nestettä joka tekee kykeneväksi läsnäoloon.

Se mitä pidämme alkoholin kemiana ja sen väijäämättömänä vaikutuksena, saattaa olla este viiniin liittyvän vierauden kohtaamiselle.

Mitä oli Khaijamin viini? Kun eurooppalaiset kiistelevät, oliko kyseessä pyhän virittyneisyyden vertauskuva vai alkoholistille kehittynyt addiktio, ajaututaan vain hyödyttämään vastakohtaan henkisen ja nautinnollisen välillä. Salman Rushdie on *Häpeä* –romaanissaan purkanut tätä vastakohtaa Khaijamin ja Sufiyan avioliiton kautta: toinen on häpeän ja toinen häpeämättömyyden allegoria. Henkilöinä he kärsivät näistä rooleistaan. Tämän, realistisen tason lisäksi häpeä ja häpeämättömyys purkautuvat heidän liittoonsa.

3

*ruuhon vehreään sade itkee suruisasti
viinittä ei voi elää, ei toden totisesti!
tässä-ja-nyt me näemme tämän vihreän
ketkä sitten sen joka meistä iti, ponnisti?*

Saderunona tämä on ajatuksellisesti syvä, se kehottaa ajattelemaan niinkin yksinkertaista asiaa kuin sateen lankeamista maahan.

Silti kuulen siinä pientä Aale Tynnin suomentaman Petrarcan sonetin venytystä: “Laulaa satakieli suruisasti”. Mukana on vielä pätkä tynnimäistä tyhjäkäyntiä (“toden totisesti”). Saatesanoissaan Lehto paljastaa, että tämä runo vaikuttaisi varsin “epäpersialaiselta”, koska säkeen ei koskaan saisi päättyä lyhyeen tavuun. Miksi siis toistaa aivan huomiota heittävästi tuota lyhyttä *sti*-tavua ?

Perusteluna onkin se, että tuon runon persialainen loppusointu on nimenomaan *-sti*.
Lehto kirjoittaa:

“Silti uskon, että vaikkapa 3. laulun riimisanojen *gärist, zist, kist, ”itki”, ”elää”, ”kuka”,* toistaminen suomen ilmaisuilla ”suruisas-ti”, ”totises-ti”, ”ponnis-ti” tekee oikeutta niille – ja että tavuanalyysin ulkopuolelle jäävä kaksoisvokaali ”st” on molemmissa versioissa rytmisesti hallitseva.”

Lopuksi voikin sitten sanoa, että merkitys voi olla mukana soinnissa. Suomen kielen *ei–au-*keinahtelu ilmaisussa ”hei nautitaas” sekä myös ”ihanaa” ilmaisun kehittäminen seuraavassa – ja erityisesti ”aivan ihanaa” käy sointujaan myöten itse asiaan:

_12

tuulenviri kukkia hipaisee: ihanaa!

kauniin kanssa kahdestaan: aivan-ihanaa!

menneistä jaarittelu: ei-ole-ihanaa!

jääköön eilinen! nauti nyt! nyt-on-ihanaa!

Mehdi Aminrazavi, *The Wine of Wisdom: The Life, Poetry and Philosophy of Omar Khayyam* (2007) löytyy esimerkiksi [täältä](#).